

Stockholm den 22 mars 2024

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se

Barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66) Dnr S2023/03032

1. Inledning

Barnrättsbyrån har beretts tillfälle att svara på remiss av SOU 2023:66, Barn och unga i samhällsvård. Barnrättsbyrån är en unik funktion med oberoende barnombud som erbjuder barn socialt och juridiskt stöd, råd och praktisk hjälp i alla frågor som rör deras rättigheter. Barnrättsbyrån yttrar sig med utgångspunkt i vårt uppdragsarbete med barn och unga samt barns rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Remissvaret behandlar de delar av utredningen som Barnrättsbyrån har synpunkter på eller invändningar mot. De förslag som inte kommenteras tillstyrks.

2. Sammanfattning

Barnrättsbyrån välkomnar utredningen och att situationen för barn i samhällsvården tas på allvar. Majoriteten av de barn och unga vi arbetar på uppdrag av är placerade och vi har under de senaste åren arbetat särskilt inriktat på rättighetsfrågor kopplade till barn och unga placerade inom Statens Institutionsstyrelse (SiS) och där vi har kunnat visa på allvarliga missförhållanden, våld och övergrepp. Barnrättsbyrån välkomnar samtliga förslag i utredningen, **till stora delar tillstyrker** vi förslagen med undantag för de förslag som gäller den statliga ungdomsvården. Vi vill också lyfta fram vikten av att förslagen i utredningen om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter (SOU 2023:40) genomförs.

I det stora hela anser vi att utredningen för barn och unga i samhällsvård är en omfattande och gedigen utredning som till stor del möter upp de brister som finns inom samhällsvården för barn och unga idag. Dock är det osäkert om utredningens förslag kommer att räcka för att på allvar stärka barn i samhällets vårds rättigheter. Flera av förslagen är vagt formulerade och bygger på regleringar som redan finns men inte följs. I vissa delar avseende socialnämndens ansvar för en god vård hade vi önskat att utredningen hade lagt skarpare förslag. Formuleringar som "så långt det är möjligt" eller "verka för" avseende ansvaret för exempelvis kontakt mellan syskon, eller för utbildning och hälso- och sjukvård, lämnar för mycket utrymme för pressade socialtjänster att prioritera ner frågorna. Vi kan också känna en oro över hur alla förslag ska kunna genomföras om inte socialtjänsten också får kraftigt ändrade förutsättningar och resurser. Något som också FN:s barnrättskommitté lyft i de senaste rekommendationerna till Sverige 2023. Ytterligare något som saknas i utredningen är utmaningen med de regionala skillnader som barnrättskommittén lyfter i de senaste rekommendationerna till Sverige.

I likhet med SOU 2023:40 vill Barnrättsbyrån särskilt lyfta fram utredningens tillvägagångssätt vad gäller barns delaktighet i utredningen. Utredningen har arbetat direkt tillsammans med barn och unga med relevanta erfarenheter och en vilja att påverka situationen för andra barn, både enskilt och i grupp. Vi är mycket positiva till hur dessa erfarenheter har fått ta plats i utredningen, bland annat genom de tre utgångspunkterna som har varit viktiga i framtagandet av förslagen: goda och nära relationer, meningsfull vård och trygghet och sammanhang. Det är också mycket positivt att barnen som deltagit fått tydlig återkoppling kring utredningens förslag. Detta är ett föredömligt tillvägagångssätt och bör användas som modell för alla framtida utredningar vars frågor rör barn och unga.

3. Barnrättsbyråns huvudsakliga synpunkter

Kapitel 5

Barnrättsbyrån tillstyrker utredningens förslag 5.5.2 om stärkt och förtydligat ansvar för socialnämnden att ge barn och unga i samhällsvård god vård.

Det är av stor vikt att utredningen i punkt 1 nämner att vårdens ska utföras med omtanke. Vi hade önskat att detta var en

självklarhet men tror att det genom utredningens betoning kan få större genomslag i praktiken.

Vad gäller punkt 3 välkomnar vi förslaget men vill framföra att för det fall att förslaget i Framtidens socialtjänst inte träder i kraft, hade önskat att skrivningen varit skarpare. Formuleringen om att i nämndens ansvar för god vård ska ingå att "så långt som möjligt tillgodose barnets eller den unges behov av stöd i kontakt och umgänge med föräldrar, syskon och andra närstående", ger utrymme för pressade nämnder, särskilt i mindre kommuner att fortsatt prioritera ner barnet relationer i konkurrens med andra frågor. De barn och unga som vi arbetar på uppdrag av, varav några har medverkat i utredningen, kan inte nog betona vikten av att detta är något som nämnden *ska* eller åtminstone *bör* göra.

Barnrättsbyråns största målgrupp är barn placerade utanför hemmet. När de hör av sig till oss och ber om hjälp så handlar det nästan alltid, på ett eller annat sätt, om deras relationer. Det är barn som hastigt har tvingats att flytta från det familjehem som de knutit starka band till, syskon som är placerade i olika familjehem, eller där enbart ett barn i familjen är placerat och där man längtar efter varandra, eller barn och unga som vill ha mer eller mindre umgänge med sina biologiska föräldrar. Det kan också handla om barn som varit på institution länge och där man skärmats av från föräldrar, släkt och vänner under lång tid. Det barnen berättar stämmer väl överens med det vi vet om bristerna i samhällsvården och det som utredningen lyfter. När samhället tar över ansvaret för barn behöver vi särskilt uppmärksamma och värna om deras viktiga relationer eftersom barnet redan har erfarenhet av uppbrott i dessa.

Vi är därför positiva till att utredningen lyfter våra barns erfarenheter men hade önskat att förslagen gått längre. Vidare ger författningskommentaren i detta hänseende lite vägledning till nämnderna. Här skulle det behöva preciseras vad stöd kan innebära samt vilka som kan räknas in i andra närstående. Detta behöver ha en bred definition utifrån vilka relationer som är viktiga för barnet att upprätthålla, det kan vara alltifrån en faster, ett f.d. familjehem där man varit placerad länge eller andra.

Barnrättsbyrån vill även uppmärksamma gruppen barn som tvingas till umgänge med en förälder, samt poängtera vikten av att socialnämnden vid placering av barn gör en kartläggning av vilka viktiga personer och relationer barnet har och

upprätta en plan för hur dessa relationer ska upprätthållas. I det arbetet behöver även frågan om att inte tvinga barn till umgänge tas med.

Vad gäller punkt 4 och 5 anser vi likt punkt 3 att formuleringarna trots utredningen intentioner ger utrymme för att prioritera ner frågorna. I stället för "verka för" borde det stå "säkerställa". Detta då vi vet att skolan inte klarar sitt kompensatoriska uppdrag idag och att barn nekas sjukvård.

Barnrättsbyrån välkomnar att barns rätt att komma till tals och framföra klagomål stärks enligt 5.5.3. Vi ställer oss positiva till utredningens förslag om att tydliggöra uppdraget för vad som nu föreslås ska komma att kallas särskild barn- och ungdomshandläggare och att detta ska gälla barn i alla placeringsformer.

Vi hade dock önskat att utredningen hade formulerat rätten till information på samma sätt som formulerats i bland annat utredningen om Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40) en formulering som har sin grund i utredningen Barnkonventionen blir svensk lag (SOU 2016:19):

"Sättet information ges ska anpassas till barnets eller den unges ålder och andra individuella förutsättningar. Den som ger informationen ska så långt som möjligt försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen."

Mot bakgrund av Barnrättsbyråns mångåriga arbete med barn som hastigt omplaceras, dvs barn som varit familjehemsplacerade under en längre tid och som hastigt fått vetskap om att de ska omplaceras från sitt nuvarande familjehem till ett annat, utan någon delaktighet i processen, är vi också mycket positiva till förslaget 5.5.4 som möjliggör att beslut kan överklagas och att nämnden inför ett beslut om placering särskilt ska beakta barnets inställning till vården, barnets viktiga relationer, förankring i skola, pågående behandling osv.

Barnrättsbyrån tillstyrker förslaget 5.5.6 som tydliggör socialnämndens ansvar för att noga följa vården. Det är av stor vikt att skyldigheten att fråga barnet/ungdomen om våldsutsatthet vid uppföljning betonas.

Det är vidare av stor vikt att det föreslås att socialnämnden ska följa vården genom personliga besök i det hem eller boende där barnet eller den unge vistas.

Vår erfarenhet idag är att det alltför sällan sker, särskilt för barn som är placerade på de statliga ungdomshemmen.

För att förslaget ska få betydelse i praktiken krävs att förutsättningarna för socialtjänsten kraftigt förändras, så att nödvändig tid och personella resurser finns. Det finns idag stora utmaningar på detta område och det är inte sällan de barn vi möter tvingas byta socialsekreterare flertal gånger under samma placering.

Vi anser dock att socialnämnden kontinuerligt *ska* inhämta kunskap från skola och hälso- och sjukvård (när en kontakt med hälso- och sjukvård finns) inför varje uppföljning med barnet eller den unga. När barn placeras i samhällsvården träder socialnämnden in i stället för vårdnadshavarna, vi tillstyrker därför förslaget i 5.5.11 som anger att nämnden under vårdtiden har samma ansvar som vårdnadshavaren annars har för att den unges grundläggande rättigheter.

Barnrättsbyrån är även positiva till förslaget 5.5.8 om tydligare stöd till vårdnadshavare och föräldrar främst för att främja kontakten och umgänget med barnet. Vi ser alltför ofta att socialnämnder fokuserar på barnet som problembärare i stället för att arbeta med hela barnets sammanhang och nätverk. Barns problem sker aldrig i ett vakuum och lösningen kan aldrig vara att bara plocka bort barnet från sitt sammanhang. Alldeles oavsett om det handlar om uppväxtplaceringar eller ej så kommer barnets föräldrar finnas i deras liv på något sätt och dessa relationer behöver få stöd.

Kapitel 6

Barnrättsbyrån tillstyrker förslagen i kapitel 6, vi är dock inte säkra på att det räcker för att fullt ut för att möta svårigheterna med att rekrytera och behålla familjehem. Vi hoppas att den föreslagna tillståndsprövningen ska leda till bättre förutsättningar för mer kvalitativa utredningar av familjehem. Barnrättsbyråns erfarenhet av hastiga omplaceringar är att de inte sällan sker på grund av vad socialtjänsten kallar samarbetetssvårigheter. Vår erfarenhet är dock att de barn och familjehem vi kommit i kontakt med över hela Sverige, i stället erfar att det handlar om personalomsättning på socialtjänsten samt familjehem som fått för lite stöd i kontakten med vårdnadshavare. Detta gör att vi kan känna oro över

hur tillståndsgivning av familjehem ska gå till i praktiken. Detta även mot bakgrund av de mycket olika förutsättningar och kompetens som finns i olika kommuner. Det har lyfts även i Stockholms universitets remissyttrande och vi instämmer i deras resonemang om att det kommer att behövas stöd från staten på något sätt i implementeringen av tillståndsprövningen.

Kapitel 7

Barnrättsbyrån välkomnar förslagen i kapitel 7 om att inrätta ett nationellt familjehemsregister för barn och unga. Vi anser att det är ett bra förslag att IVO blir ansvarig myndighet, men vill tillägga att det behövs kompetenskrav för de som ska handlägga frågorna om register, motsvarande de krav som ställs på socialsekreterare som har att ge tillstånd till familjehem i förslag 6.6.25. Vi instämmer även i Stockholms universitets remissyttrande och deras resonemang om vikten av att följa hur IVO kommer hantera ansvaret att återkalla tillstånd mot bakgrund av studier inom HVB-området som visar att myndigheten sällan drar in tillstånd trots kvalitetsbrister.

Kapitel 8

Under de senaste åren har Barnrättsbyrån arbetat särskilt inriktat på rättighetsfrågor kopplade till barn och unga placerade inom Statens Institutionsstyrelse (SiS). Arbetet har bland annat resulterat i rapporten "...och jag kunde inte andas" – en granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen år 2021 samt uppföljande rapporter 2022 och 2023 som visar att trots omfattande insatser och åtgärder är situationen för barn på SiS fortsatt alarmerande. Det går inte att dra slutsatsen att varken våld mot barn eller andra missförhållanden inom myndigheten minskar. Vår granskning "Vem ska tro på mig?" från 2023 visar också på allvarliga problem med sexuella övergrepp och kränkningar mot barn på de statliga ungdomshemmen, att detta är ett strukturellt problem och att barnens egna uppgifter om sexuella övergrepp stannar inom SiS, trots att de enligt lag ska anmälas till åklagare och IVO.

Utifrån de allvarliga brister som föreligger gällande SiS användning av särskilda befogenheter (jfr. JO december 2022 och IVO 2023) instämmer Barnrättsbyrån i utredningen förslag 8.8.3 att regeringen skyndsamt bör utreda SiS särskilda befogenheter samtidigt som behovet av särskilda befogenheter utreds för HVB. Vi ser därför allvarligt på att varken direktiven för den nyligen aviserade

utredningen om HVB (Dir 2024:18) och inte heller reformen av den statliga barn- och ungdomsvården för en trygg och kvalitativ vård (Dir. 2024:13) getts detta uppdrag. Barnrättsbyrån hade önskat att förslagen i kapitel 8 i denna utredning hade gått längre men då den senare utredningen (Dir 2024:13) getts uppdraget att reformera den statliga barn- och ungdomsvårdens uppdrag och organisation med syftet är att stärka dess vårdande uppdrag kommer vi inte i detalj att yttra oss om förslagen i om SIS i kapitel 8. Detta då vi inte tror att nuvarande organisation har förmåga att ge barn en trygg och säker vård, hantera särskilda befogenheter eller förebygga sexuella övergrepp.

Vi vill dock avseende förslaget i 8.9.3 förtydliga, mot bakgrund av ovan anförda resonemang om bristerna i SIS hantering av klagomål idag, att vår uppfattning är att det krävs en helt oberoende extern klagomålsfunktion för de barn som, fram tills reformen är genomförd vårdas på SIS. Åtminstone genom oberoende barnombud inom civilsamhället, för att barnen ska få tillgång till tillräckliga rättsmedel när deras rättigheter enligt barnkonventionen kränks. Detta eftersom inte heller IVO har möjlighet att ge individuell upprättelse till barn som påtalar våld, övergrepp eller allvarlig försummelse inom samhällsvården.

Kapitel 9

Barnrättsbyrån instämmer med det särskilda yttrande av tillförordnade experter i utredningen Cecilia Sjölander och Rikard Tordön angående utredningens förslag under 9.7.5 om ett *särskilt huvudmannaskap* för SiS.

Kapitel 10

Barnrättsbyrån instämmer med det särskilda yttrande av tillförordnade experter i utredningen Cecilia Sjölander och Rikard Tordön angående utredningens förslag om en väl fungerande skolgång.

Kapitel 11

Barnrättsbyrån tillstyrker samtliga förslag i kapitel 11 gällande eftervård. Barnrättsbyrån är särskilt positiva till att barnets egen inställning till fortsatt vård ska vara avgörande (11.6.1) samt att det föreslås införas en ny bestämmelse om stöd efter vård ska ingå i skälig levnadsnivå för unga upp till 25 år och att denna bestämmelse är inte har vaga formuleringar likt

förslagen i 5.5.2 utan är ett "ska-krav" (11.6.2). Vi hade dock önskat konkretion i förhållande till hur stödet ska utformas i denna del.

Vad gäller förslaget i 11.6.3 hade vi önskat att utredningen hade formulerat rätten till information på samma sätt som formulerat i bland annat utredningen om Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40) en formulering som har sin grund i utredningen Barnkonventionen blir svensk lag (SOU 2016:19):

"Sättet information ges ska anpassas till barnets eller den unges ålder och andra individuella förutsättningar. Den som ger informationen ska så långt som möjligt försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen."

Ida Hellrup
Biträdande generalsekreterare
Barnrättsbyrån